

De schelpencollectie van het Pieter Vermeulen Museum

Wim Bosch

Pieter Vermeulen (1843-1922) was een onderwijzer op de christelijke school in Velsen. Daarnaast was hij natuurliefhebber en verzamelaar. Zijn zoon Frits Vermeulen (1870-1964) zette deze bezigheden voort. Uit deze verzameling is het Pieter Vermeulen Museum ontstaan.

In 1952 heeft Frits Vermeulen de verzameling overgedragen aan de gemeente op voorwaarde dat de collectie toegankelijk gemaakt werd voor het onderwijs. Ruim de helft van de bezoekers bestaat uit basisschoolleerlingen uit Velsen, IJmond en Zuid-Kennemerland.

Het museum, lang gevestigd in IJmuiden aan het Moerbergplantsoen, moest daar wijken voor woningbouw en is momenteel gevestigd aan de Driehuizerkerkweg in Driehuis op een tijdelijke locatie. Er wordt momenteel gewerkt aan plannen om te komen tot een "kustinfotainment"centrum aan het strand van IJmuiden in samenwerking met o.a. Natuurmonumenten.

In de toekomstige situatie zal er in de expositie natuurlijk volop aandacht zijn voor het leven in de duinen en de Noord-

zee, waar de schelpen vanzelfsprekend de nodige aandacht zullen krijgen. Momenteel is deze aandacht er helaas niet door gebrek aan ruimte. Wij hebben momenteel alleen tijdelijke tentoonstellingen, die vooral gericht zijn op de jeugd. Daarnaast worden er wat opgezette dieren getoond en er staat een reusachtig model van een strandschelp waar – als je erin gaat zitten – een schelpenrap ten gehore gebracht wordt.

De schelpen collectie van het museum bestaat uit ca 2650 recente soorten wereldwijd.

De nadruk ligt op Europees marien materiaal. Ook bevat de collectie fossiel materiaal. (Antwerpen, Miste). Naast de schelpen verzameld door de Vermeulens bestaat de collectie uit diverse schenkingen van particulieren. Het materiaal is vrijwel volledig in de computer geregistreerd en in het depot opgeslagen. Op afspraak is het te bezichtigen.

Wim Bosch
conservator Pieter Vermeulen Museum
Driehuizerkerkweg 34 D
1985 EL Driehuis
Telefoon 0255 536726; fax 0842 243505
www.pieter-vermeulen-museum.nl

De publieke schelpencollecties in Nederland Enkele opmerkingen over verleden, heden en toekomst

L.J. van Gemert

The public shell collections in the Netherlands Some remarks about past, present and future

After a very short history of public shell collections in the Netherlands, which originate from private collections formed in the 17th and 18th century, the author reports his recent experiences in contacting potential museums and other organizations for obtaining information about their shells collections to be published in Spirula. It appears, that when comparing lists of Dutch public shell collections from 70 and from 30 years ago with the present situation, changes have taken place more or less continuously. And for the future, with the new Centre for Biodiversity to be established at Leiden, the malacological biodiversity within this centre will grow, at the expense of the diversity of Dutch public (and scientific) shell collections.

Inleiding

In Spirula nr. 356 is door mij een reeks artikelen aangekondigd over de publieke schelpencollecties in Nederland (Van Gemert, 2007). De ervaringen opgedaan bij het contact zoeken met musea en andere instellingen om hun te verzoeken een artikel over hun schelpencollectie op te sturen voor plaatsing in Spirula, hebben mij geïnspireerd, of beter gezegd gedreven, tot het schrijven van dit artikel.

Begonnen wordt met zeer beknopt overzicht van Nederlandse publieke schelpencollecties in het verleden, daarna volgt een kort verslag van mijn ervaringen gedaan in het heden en tot slot volgt een verwachting van de toekomst.

Verleden

In de 17e eeuw en vooral in de eeuw daarop volgend zijn in Nederland vele privé verzamelingen ontstaan van allerlei natuurhistorische objecten met een belangrijke rol voor de kleuren- en vormenrijke exotische schelpen afkomstig van de vele handelscontacten met tropische gebieden en landen. Hieruit zijn in de loop van de 19e eeuw door aankoop en schenking onder meer de schelpencollecties ontstaan van Artis en het Zoölogisch Museum Amsterdam (ZMA) en van het huidige Naturalis in Leiden (Van Benthem Jutting, 1939; Holthuis, 1995). Maar deze collecties zijn vooral bedoeld voor wetenschappe-

lijk onderzoek en in (veel) mindere mate voor bezichtiging door het publiek.

Van Benthem Jutting (1939) vermeldt bestaande contacten betreffende het ruilen van schelpen van het Zoölogisch Museum Amsterdam (ZMA), waar zij destijds conservator was, met het toenmalige Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden, nu Naturalis. Maar ook met lokale musea op Texel, en in Den Helder, Rotterdam (Dierentuinmuseum en Natuurhistorisch Museum "Wethouder Hoffmann"), Middelburg, Dene-kamp, Enschede, Maastricht, Delft (Gemeentelijk Museum) en Amsterdam (Museum De Pinksterblom) werd geruild. Deze schelpenruil bestond ook met instellingen in Den Helder (Zoölogisch Station, Rijksinstituut voor Biologisch Visserij Onderzoek), Haarlem (Geologische Stichting) en Amsterdam (Economisch Museum van het Koloniale Instituut). Het ontstaan in Rotterdam van het Natuurhistorisch Museum Wethouder Hoffmann - tot voor kort een in ieder geval voor mij volstrekt onbekende naam - wordt op zeer leeswaardige wijze verteld door Nieuwenhuis (1997a,b).

In een overzicht in 1980 van de Nederlandse Musea verschenen (Overbeek, 1980) worden in de index bij schelpen 13 musea genoemd, te weten: Delfzijl (Zeeaquarium en Schelpenshow De Noordhoorn), Denekamp (Natura Docet), Domburg (Zeeuws Biologisch Museum), Ede (Schelpenmuseum Mollusca), Egmond aan Zee, Eindhoven (Vogeltjesmuseum) -

later opgegaan in het huidige Milieu Educatie Centrum Eindhoven - , Frederiksoord (Zeemuseum Miramar), Leeuwarden (Fries Natuurhistorisch Museum), Leiden, Oudenbosch (Natuurhistorisch en Vogelmuseum), Rotterdam (Natuurhistorisch Museum Blijdorp), Scheveningen (Zeebiologisch Museum) en Terschelling. In de index zijn dan nog het Zoölogisch Museum in Utrecht en het Pieter Vermeulen Museum in IJmuiden vergeten. Bij het Zoölogisch Museum te Amsterdam worden geen schelpen vermeld. Dit is gezien de zeer kleine tentoonstellingsruimte in het aquariumgebouw van Artis terecht. De collecties van het Zoölogisch Museum - en van het Zoölogisch Laboratorium - in Utrecht zijn al jaren geleden overgedragen aan Naturalis en het ZMA.

Bovenstaande waarschijnlijk min of meer complete inventarisaties van respectievelijk bijna 70 en 30 jaar geleden laten onderling al veel veranderingen zien. Uit het volgende zal blijken dat verandering een continu verschijnsel is.

Heden

Hieronder volgt een overzicht van de musea en andere instellingen die een artikel over hun schelpencollectie hebben ingestuurd of expliciet hebben meegeholpen bij het maken ervan. Achtereenvolgens worden het nummer en periode van de Spirula aflevering vermeld, met daarbij het museum of de instelling met, indien relevant, de plaats van vestiging.

Nr. 356	mei/juni 2007	Stichting Schepsel Schelp, Utrecht
Nr. 357	juli/aug. 2007	Natuurmuseum Fryslân, Leeuwarden
Nr. 359	nov./dec. 2007	Schelpenmuseum, Zaamslag
Nr. 360	jan./febr. 2008	Natuurmuseum Rotterdam
Nr. 361	maart/april 2008	Muzeeaquarium Delfzijl
Nr. 361	maart/april 2008	Muzee Scheveningen
Nr. 363	juli/aug. 2008	Schelpenmuseum "PAAL 14", Schiermonnikoog
Nr. 365	nov./dec. 2008	Terra Maris, Oostkapelle
Nr. 368	mei/juni 2009	Zeemuseum Miramar, Vledder
Nr. 371	nov./dec. 2009	Pieter Vermeulen Museum, Velsen

Anders dan bij de reeks over de regionale groepen (Van Gemert, 2007), is er nu sprake van relatief veel nummers van Spirula zonder een artikel over een schelpencollectie. De hiaten werden veroorzaakt door niet altijd even vlotjes lopende contacten. Soms bleek pas na enige maanden dat er geen publikatie zou komen. Bij deze contacten werd onder meer het volgende gezegd of geschreven: "Onze schelpencollectie is in depot. Het is niet bekend, wanneer er iets mee gaat gebeuren", "Er is niemand meer die verstand van schelpen heeft", "We hebben er nog eens over nagedacht, maar we doen het toch maar niet", "Liever niet nu, misschien later", "We hebben geen wetenschappelijke collectie" en het ijzersterke "We hebben geen schelpen meer". Het meest pijnlijke was de mededeling, na een zoektocht op internet "O, staat het nog steeds op internet. Maar alle schelpen zijn al weg. Mijn man is vorig jaar overleden".

Ik weet niet meer precies wie wat gezegd of geschreven heeft. Wel weet ik dat de volgende musea en instellingen in meer of minder mate afwijzend hebben gereageerd op mijn verzoek voor een artikeltje in Spirula over hun schelpencollectie (alfabetische volgorde): Ecomare, De Koog op Texel; Milieu Educatie Centrum Eindhoven; Natura Docet, Denekamp; Natuurhistorisch Museum Maastricht; Natuurmuseum Brabant, Tilburg; Natuurmuseum Dokkum; Regionaal Natuurmuseum Westflinge, Sint Pancras; Teylers Museum, Haarlem; TwentseWelle, Enschede, en het Zee Aquarium, Bergen aan Zee. De schelpencollecties, of een deel daarvan, van Natura Docet te

Denekamp en het Natuurmuseum Nijmegen zijn of worden overgedragen aan Naturalis.

Maar uiteraard wordt iedereen die alsnog een bijdrage kan leveren aan een compleet beeld van de publieke schelpencollecties in Nederland verzocht een beschrijving op te sturen naar de redactie van Spirula. Waarvoor bij voorbaat hartelijk dank!

Toekomst

Op dit moment wordt gepraat over het overbrengen van de schelpen van de Stichting Schepsel Schelp naar het ZMA. Sommige musea, zoals het Schelpenmuseum in Zaamslag en dat op Schiermonnikoog zijn te beschouwen als eenmanszaken (geen z.z.p.-ers, is zelfstandige zonder personeel, maar z.m.s.-ers, ofwel zelfstandige met schelpen) en daarom kwetsbaar. Andere musea, Muzee Scheveningen en Zeemuseum Miramar, trachten meer continuïteit te scheppen door schelpen en andere zaken te verkopen. Weer andere trachten een regionale rol te vervullen, zoals het Natuurmuseum Fryslân, het Muzeeaquarium Delfzijl en Terra Maris, en waarschijnlijk ook Muzee Scheveningen. Ik heb de indruk dat op dit moment alleen het Natuurmuseum Rotterdam zich nationaal een belangrijker plaats probeert te verwerven. Dit is waarschijnlijk ook hard nodig, omdat het ZMA zeer waarschijnlijk op korte termijn - voor eind 2010? - zal verhuizen naar Leiden om te worden opgeslokt door het nieuw te vormen Nederlands Centrum Biodiversiteit (NLCB), samen met Naturalis en het Nationaal Herbarium. Dus in de toekomst meer malacologische diversiteit binnen het NLCB, maar minder daarbuiten.

Dankbetuiging

Aan allen die bereid waren om een artikel, in welke vorm dan ook, over hun schelpencollectie op te sturen. En dank aan Rob Moolenbeek voor kritische opmerkingen over een eerdere versie van dit artikel. Ook dank aan Jeroen Goud en Rob Moolenbeek voor informatie over de collecties die in de afgelopen jaren respectievelijk aan Naturalis en aan het ZMA zijn overgedragen.

Referenties

- BENTHEM JUTTING, W.S.S VAN (1930). A brief history of the conchological collections at the zoological museum of Amsterdam, with some reflections on 18th century shell cabinets and their proprietors, on the occasion of the centenary of the royal zoological society "Natura Artis Magistra". Bijdragen tot de Dierkunde, 27: 167-246
- GEMERT, L.[J.] VAN (2007). Een uit- en inleiding; van regionale groepen naar publieke collecties. Spirula, nr. 356: 55
- HOLTHUIS, L.B. (1995). 1820-1958 Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. Leiden, Nationaal Natuurhistorisch Museum, pp. 172 (<http://www.repository.naturalis.nl/record/268714>)
- NIEUWENHUIS, J.G.B. (1997a). De geschiedenis van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam deel 3 Brand!. Straatgas, 9(1): 3-7 (<http://www.nmr.nl/nmr/binary/retrieveFile?instanceid=15&itemid=587&style=default>)
- NIEUWENHUIS, J.G.B. (1997b). De geschiedenis van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam deel 4 Mathenesserlaan 7. Straatgas, 9(3): 32-35 (<http://www.nmr.nl/nmr/pages/showPage.do?instanceid=15&itemid=2158&style=default>)
- OVERBEEK, A. (1980). Groot museumboek. Geïllustreerde gids langs 660 musea van Nederland. Amsterdam, Meulenhoff/Landshoff, pp. 432

Adres van de auteur

Couwenhoven 5519
3703 EV Zeist
e-mail: leo.van.gemert@planet.nl